

Секція:
**ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ
МОВНОГО ОФОРМЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ**

А.В. Красницька

**УДОСКОНАЛЕННЯ МОВИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ АКТІВ
КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА**

Грамотність процесуальних актів є однією з необхідних умов, що дозволяє найбільш повно розкрити і з'ясувати зміст як окремих положень, так і всього акта в цілому. Грамотно складений акт у кримінальній справі відображає ерудицію особи, яка його склала й оформила.

Мовностилістичний аналіз текстів процесуальних актів досудового слідства дозволяє зробити висновок про те, що не всі акти уніфіковані за структурою і стилем викладу; значна їх кількість не вирізняється достатнім рівнем юридичної техніки, термінологічним опрацюванням, наявністю зрозумілих і точних формулювань; трапляються занадто громіздкі синтаксичні конструкції, які ускладнюють розуміння змісту процесуального акта; ігнорується пунктуація; не відокремлюються вставні і вставлені конструкції, дієприкметникові та дієприслівникові звороти.

Зустрічаються такі негативні випадки, коли заповнення бланків процесуальних актів кримінального судочинства ведеться як українською, так і російською мовами. Досить часто зустрічаються змішані російсько-українські форми документа, зокрема, коли бланк надруковано російською мовою, а заповнюється українською, або, навпаки, бланк надруковано українською мовою, а заповнюється російською.

У багатьох актах порушені орфографічні норми літературної мови – *притензій немає, КК України, кримінально-процесуальний Кодекс, завідомонеправдивий висновок, водій прид'явив документи, трапелось зіткнення, при заповненні декларації*.

Занадто часто зустрічаються неправильні назви документів – *Постанова про визнання громадським позовником; Постанова про втрату значення як речового доказу; Постанова про вибрання міри запобіжного заходу; Постанова про прийняття справи до свого виробництва; Протокол медичного освідчення для встановлення стану сп'яніння*.

У процесуальних актах порушена змістова точність мовлення; слова і словосполучення вжиті неточно, недоречно і неправильно – *пізніше вона почула вибух і велике зарево; до теперішнього часу не судився (слід "не був засудженим"); з дівчатами ніколи не зустрічався, сидів*

дома, дивився телевізор; на справу свідок з'явитися не може по поважній причині.

Часто вживаються плеоназми (вдарив долонею руки, труп мертвого чоловіка, безпосередній очевидець злочину, у період проведення огляду) й тавтологічні конструкції (працює працівником на фірмі; чи належать вилучені набой до вилученої мисливської рушниці?; лікуючий лікар).

Уживаються формулювання, що не відповідають термінам, встановленим законодавством – "повернення справи на дослідження", "постанова про прийняття справи до свого виробництва" (у Кримінально-процесуальному кодексі України вжито: "повернення справи для провадження додаткового розслідування", "постанова про прийняття справи до свого провадження").

Вживаються скорочення, що не увійшли до української літературної мови та невідомі її носіям – ДІ (дільничний інспектор), н/волі (позбавлення волі), огляд м/п (огляд місця події), о/у (оперативний уповноважений), н/п міл. (підполковник міліції), сл-й (слідчий), К\о (Київська область), секретар с/з (секретар судового засідання), Інд. вл. (індивідуальний власник), о/встановлена (особа встановлена).

У багатьох актах порушені лексичні норми літературної мови – а) вживання паронімів – ухилилась від оплати платежів (слід сплати); по місту свого проживання (слід за місцем свого проживання); б) уживання синонімів у тексті одного документа – ясла-садок, дитсадок, д/с; нецензурна брань, нецензурна лайка, нецензурні слова; в) використання русизмів замість українських слів – допитаний в якості свідка/обвинуваченого/підозрюваного; по факту крадіж; як вияснилось, требабуємі документи; спиртні напитки; з приміненням штрафних санкцій; г) використання розмовно-просторічної лексики – він відповів, що підрізав Б., що він більш не буде лазити по чужих жінках; в н'яному вигляді; д) вживання діалектизмів – я почала них ганити; ми пішли до вуйка Міші; побігла до своєї дома; е) застосування жаргонізмів – направлена на "хімію"; пообіцяв знайти "точку"; є) вживання грубих слів – Ч. сказав: "Що, скоте, мій телевізор позерає?".

Занадто часто порушуються граматичні норми літературної мови – а) на правопис закінчень – почула дитячі голоса (слід дитячі голоси), відповідно до акту (слід акта); б) неправильно вжиті прийменники – по закінченню, по затриманню, по прибутті на місце події; в) написання частки не разом з дієсловами – некористуються, скарг не надходило, нероздивився, незнайшовши, нездійснювався контроль; г) непра-

вильний порядок слів у реченні – *Для ознайомлення на прохання експерта направити матеріали кримінальної справи*; д) у реченнях ігнорується пунктуація – *Доповідаю Вам про те що 7 січня 2004 року приблизно о 16 годині, було вчинено розбійний напад*; е) трапляються занадто громіздкі синтаксичні конструкції; дуже часто можна зустріти речення, що складаються з 200–300 слів.

Перераховані мовностилістичні недоліки процесуальних актів кримінального судочинства настільки очевидні, що їх наявність можна пояснити або лише неймовірним поспіхом при підготовці акта, або відсутністю юридичних і фактичних можливостей для його професійного та грамотного складання і редагування.

Мова процесуальних актів повинна відповідати традиціям офіційно-ділового стилю, якому притаманне використання слів у значеннях, традиційних саме для офіційних документів, які не порушують їх стилістичної одноманітності та відповідають загальній тенденції стандартизації ділової мови; вона має бути нейтральною, щоб не викликати зайвих емоцій, не відволікати увагу від суті закладеного в ньому змісту. Усі конструкції, спеціальні поняття, терміни, що сформувалися під впливом особливостей професійного мислення, повинні відповідати сучасному рівню правових знань, уживатися лише тоді, коли вони дійсно необхідні. У свою чергу, терміни повинні відповідати тому змістові, який вони мають у літературній мові, законодавстві України, спеціальних науках. Усі формулювання в процесуальних актах мають відповідати термінам, що встановлені законодавством.

Необхідно, наскільки можливо, прагнути використання однозначних термінів із суворо окресленим змістом. Для позначення неоднакових понять слід уживати різні терміни. Наявність у терміна декількох різних значень веде до нечіткості та розпливчастості, викликає непорозуміння і помилки. Звичайно, повністю виключити багатозначні терміни важко, оскільки для української літературної мови характерна полісемія (дія, огляд, орган, склад, справа тощо). Основною закономірністю текстів кримінально-процесуальних актів є прагнення до мінімального застосування синонімів. Проте це не означає, що синоніми для права є явищем неприпустимим. Синоніми надають висловлюванням змістових і стилістичних відтінків, можуть уживатися для роз'яснення слів. Однак, у сфері термінології явище синонімії є небажаним. В усіх процесуальних актах у межах певної кримінальної справи назва предмета повинна залишатися незмінною, а не замінюватися синонімами. Вважасмо,

що не слід побоюватися повторювати слова та краще надавати перевагу практичній стороні, а не літературності тексту процесуального акта.

Уживання скорочень і термінів-аббревіатур повинно відповідати таким вимогам юридичної техніки як точність і доступність мови права. У текстах процесуальних актів слід вживати лише ті скорочення, які увійшли до української літературної мови та відомі її носіям.

Застосування в текстах процесуальних актів жаргонізмів, арготизмів, діалектизмів, просторічної лексики є відступом від норм української літературної мови. Багато просторічних слів через грубий зміст або різкість вираження оцінки вживаються у зниженому стилі, в побутовому мовленні (*бидло, скиглити, харя*). Місцеві діалекти засмічують літературну мову і потребують додаткового тлумачення (*рабунок, грабіжка* (літ. *пограбування*). Відсутність жаргонної лексики (*розбірка, лох*) диктується вимогами чистоти мовлення. Ні в яких інших процесуальних актах, окрім протоколу допиту та протоколу очної ставки, діалектна, жаргонна і просторічна лексика недопустима. На нашу думку, в процесуальних актах слід вживати лише ту термінологію, яка використовується в кримінально-процесуальному законі.

Слідчий, прокурор, суддя, особа, яка провадить дізнання, повинні точно, чітко, стисло і грамотно викласти встановлені обставини справи, проаналізовані докази, висновки та рішення.

Однією з важливих рис процесуального акта кримінального судочинства є стислість і компактність тексту акта та одночасно його гранична зрозумілість. Чим компактніше й стисліше викладений процесуальний акт, тим краще сприймається його зміст. Громіздкість є хибним розумінням того, що якщо всю думку можна виразити в одному реченні, то його комунікативні властивості будуть мати високий ступінь. Текст акта повинен бути таким, щоб жодне слово не було зайвим чи позбавленим змісту. При мінімумі тексту в акті має міститися максимум інформації.

На цій підставі можна дійти висновку, що слідчий, особа, яка провадить дізнання, прокурор, суддя повинні добре володіти сучасною українською літературною мовою, її законами й нормами, щоб при укладанні процесуального акта кримінального судочинства підібрати найдоречніший і найпереконливіший мовний засіб, грамотно, зрозуміло й доступно викладати думки та мотивувати прийняті рішення.